

THÚC ĐẨY PHÁT TRIỂN NGÔN NGỮ CỦA TRẺ TRONG CÁC TRƯỜNG MẦM NON Ở CHLB ĐỨC

• PGS.TS. TRẦN THỊ BÍCH TRÀ
Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

Kết quả của mọi hoạt động con người là tổng hoà của nhiều yếu tố, trong đó, phát triển ngôn ngữ có thể được coi là tiềm năng chia khoá để dẫn tới mọi khả năng về học tập, làm việc sau này trong quá trình phát triển của mỗi con người.

Ngôn ngữ đưa con người đến với tư duy và cũng thông qua ngôn ngữ con người biểu đạt được tư duy của mình. Bên cạnh mối quan hệ chặt chẽ với tư duy, ngôn ngữ còn là công cụ để cá nhân thể hiện "cái tôi" riêng của bản thân trong mọi góc độ của nhân cách, là điều kiện để con người có thể tham gia tích cực vào đời sống xã hội.

Đối với trẻ mầm non, phát triển ngôn ngữ là một trong những tâm điểm quan trọng đặc biệt để hình thành và phát triển nhân cách của trẻ, giúp trẻ chuẩn bị bước vào cuộc sống với hoạt động chủ đạo là học tập trong nhà trường phổ thông. Trong giai đoạn phát triển của trẻ ở lứa tuổi này, giáo dục ở trường mẫu giáo đóng một vai trò đặc biệt quan trọng. Kết quả nghiên cứu khả năng đọc của học sinh ở trường tiểu học trong so sánh quốc tế (IGLU) năm 2006 cho thấy: ở tất cả 21 nước tham gia nghiên cứu, trẻ đi học ở trường mẫu giáo đều có khả năng đọc ở lớp 1 tốt hơn những trẻ trước đó không đến trường.

1. Kết quả nghiên cứu về khả năng đọc của học sinh Đức trong Chương trình đánh giá học sinh quốc tế

* Giới thiệu về Chương trình đánh giá học sinh quốc tế (PISA)

Năm 2000, Tổ chức Phối hợp kinh tế và Phát triển (OECD) bắt đầu thực hiện PISA nhằm tập trung điều tra những khả năng cơ bản, cần thiết của học sinh các nước thành viên để chuẩn bị cho học sinh đáp ứng tốt được những đòi hỏi đặt ra trong tương lai, góp phần tham gia tích cực vào đời sống xã hội, kinh tế, chính trị của các nước. Cụ thể, PISA tập trung nghiên cứu học sinh ở 3 nội dung sau: khả năng đọc; khả năng về toán học; khả năng về khoa học tự nhiên.

PISA thực hiện 3 đợt điều tra nghiên cứu vào 3 thời điểm cụ thể (năm 2000, năm 2003 và

năm 2006). Trong từng đợt điều tra, học sinh làm các bài trắc nghiệm bao gồm cả 3 nội dung trên. Tuy nhiên, tương ứng với từng thời điểm, PISA chỉ tập trung điều tra chỉ 1 trong 3 nội dung theo thứ tự nêu trên (nội dung chủ yếu chiếm khoảng 2/3 số lượng bài trắc nghiệm). Cụ thể, PISA tập trung điều tra:

- Năm 2000: khả năng đọc;
- Năm 2003: khả năng toán học;
- Năm 2006: khả năng về khoa học tự nhiên

của học sinh.

Trong phạm vi nghiên cứu vào đầu hè năm 2000, PISA tiến hành điều tra tập trung tìm hiểu khả năng đọc ở 180.000 học sinh 15 tuổi đang đi học ở 32 nước (trong đó có 28 nước thuộc thành viên của OECD). Số lượng học sinh tham gia ở mỗi nước khoảng 4.500 - 10.000 em.

Ở Đức, ngoài số lượng 5.073 học sinh ở 219 trường tham gia chính thức vào PISA, theo Quyết định của Bộ trưởng Văn hoá trong các bang, tổng cộng 45.899 học sinh của 1.466 trường cùng đồng thời tham gia làm bài trắc nghiệm quốc tế của Chương trình này. Ngoài ra, tất cả các học sinh còn tham gia làm bài trắc nghiệm và trả lời bộ câu hỏi quốc gia về những nội dung tương ứng liên quan vào ngày tiếp theo để phản ánh được chính xác hơn thực trạng kết quả đạt được của học sinh trong các bang cũng như có điều kiện để so sánh kết quả đạt được giữa các bang.

* Một số kết quả về khả năng đọc của học sinh Đức trong so sánh quốc tế theo Chương trình đánh giá học sinh quốc tế (PISA)

Theo PISA, khả năng đọc được hiểu như là công cụ quan trọng giúp cá nhân đạt được mục đích, đồng thời đó là điều kiện để cá nhân phát triển tiếp tri thức, khả năng riêng của bản thân cũng như tham gia vào đời sống xã hội.

Kết quả đợt điều tra thứ nhất (năm 2000) của PISA về khả năng đọc (được đánh giá theo 5 mức độ từ mức độ thấp nhất đến mức độ cao nhất tương ứng với mức độ từ 1 đến 5) ở học sinh Đức cho thấy:

- Học sinh Đức xếp ở vị trí thứ 21 trong số các nước tham gia với số điểm đạt được là 484 điểm (điểm trung bình của OECD là 500).

- Chênh lệch giữa kết quả đạt được của nhóm học sinh tốt nhất và kém nhất là lớn nhất (366) so với toàn bộ các nước tham gia (điểm trung bình của OECD là 328).

- 25% số học sinh chỉ có thể đọc được ở mức độ đơn giản (trung bình của OECD: 18%).

- Kết quả trung bình của học sinh Đức ở các bài tập đòi hỏi sự suy luận và nhận định bài khoa đặc biệt thấp và có sự khác biệt rất rõ nét giữa các học sinh.

- 50% số học sinh được sinh ra ở Đức, có cha mẹ được sinh ra ở Đức và nói tiếng Đức trong gia đình không đạt được 1 lần mức độ 1 trong các bài tập trắc nghiệm.

- 50% số học sinh có cha mẹ nhập cư không vượt qua được mức độ 1, trong đó 70% số học sinh này đã có toàn bộ quá trình học tập trước đó tại các trường của Đức.

- Sự hiểu biết về đọc không đầy đủ dường như có ảnh hưởng tới kết quả học tập môn Toán và môn Khoa học tự nhiên của học sinh: ở hai môn học này, học sinh Đức đều xếp vị trí thứ 20 với số điểm trung bình là 490 và 487 (điểm trung bình của OECD là 500).

Như vậy, kết quả của PISA do OECD thực hiện cho thấy khả năng đọc ở học sinh Đức trong chương trình nghiên cứu còn nhiều hạn chế. Kết quả này (được OECD thông báo ngày 4.12.2001) cùng với những kết quả nghiên cứu so sánh giữa các bang về những nội dung tương ứng liên quan (được PISA của Đức thông báo ngày 25.6.2002) là điểm tựa thực tiễn cần thiết để định hướng cho những chương trình thúc đẩy phát triển ngôn ngữ tại các bang được triển khai tiếp theo, nhằm góp phần hình thành và phát triển toàn diện nhân cách của trẻ nói chung và nâng cao khả năng đọc nói riêng ngay từ những năm đầu tiên trẻ tới trường.

2. Chương trình thúc đẩy phát triển ngôn ngữ của trẻ trong các trường mẫu giáo tại một số bang

Giáo dục mầm non ở CHLB Đức với quá trình phát triển gần 200 năm đã không ngừng lớn mạnh. Tại thời điểm 31 tháng 12 năm 2002, ở Đức có 48.017 nhà trẻ, trường mẫu giáo và trường mầm non với khả năng tiếp nhận sự chăm sóc - giáo dục cho 3.142.497 trẻ. Tổng chi ngân sách của Nhà nước cho giáo dục mầm non không ngừng được tăng lên, từ 2,3 tỉ Euro năm 1975 lên 11 tỉ Euro vào năm 2002.

Bên cạnh dự án "Thúc đẩy ngôn ngữ trong các trường mẫu giáo" do Bộ Gia đình, Người cao tuổi, Phụ nữ và Thanh niên của Liên bang

(BMBF) thực hiện, từ năm 2003 đến nay, tại hầu hết các bang của Đức đều xây dựng và triển khai các chương trình thúc đẩy phát triển ngôn ngữ cho trẻ mẫu giáo trong chương trình - kế hoạch giáo dục của bang và dưới đây là một vài ví dụ minh họa:

* *Chương trình thúc đẩy phát triển ngôn ngữ của trẻ trong các trường mẫu giáo tại Berlin*

Chương trình "Thúc đẩy ngôn ngữ như là nhiệm vụ của trường mầm non, trường phổ thông, cha mẹ và các lực lượng phối hợp đồng hành ngoài nhà trường" của Berlin được phối hợp cùng Chương trình "Thúc đẩy đối với trẻ em và thanh thiếu niên có gốc nhập cư" (FoerMig) do Hội đồng Kế hoạch giáo dục và Thúc đẩy nghiên cứu của Bang - Liên bang (BLK) thực hiện. Trong khuôn khổ của các chương trình này, một số dự án thúc đẩy phát triển ngôn ngữ ở trường mẫu giáo, trường tiểu học và trung học cơ sở đã đồng thời được phối hợp thực hiện vì các chương trình này hướng tới trẻ từ khi mới bắt đầu đến trường mẫu giáo và trải dài trong suốt quá trình học của trẻ ở trường phổ thông sau này.

Theo Luật Nhà trường của Berlin, từ ngày 1 tháng 8 năm 2005 tất cả trẻ em ở trường mẫu giáo (3- 6 tuổi) đều được kiểm tra về kiến thức tiếng Đức 6 tháng trước khi bước vào học lớp 1. nhằm xác định thực trạng ngôn ngữ của trẻ, góp phần chuẩn bị điều kiện cần thiết về ngôn ngữ cho trẻ học tập sau này ở trường phổ thông. Trẻ không đi học mẫu giáo sẽ được kiểm tra ở trường tiểu học. "Deutsch Plus" là bộ công cụ chủ yếu được sử dụng để đánh giá ngôn ngữ ở trẻ trong giai đoạn này.

Để khắc phục những hạn chế về ngôn ngữ theo kết quả "Deutsch Plus" đã chỉ ra, năm 2006, ở Berlin có 5.930 trẻ trong các trường mẫu giáo đã được thúc đẩy đặc biệt để phát triển ngôn ngữ, đồng thời, 600 trẻ không đi học mẫu giáo đã được tham gia trong 80 khoá thúc đẩy phát triển ngôn ngữ tại các trường tiểu học.

Đặc biệt, từ năm 2006, tất cả 10 900 trẻ ở các trường mẫu giáo của Berlin đều có một *Quyển nhật kí học tiếng*. Để bảo đảm quyển nhật kí này được sử dụng đúng mục đích, ngay từ năm 2004, 163 giáo viên ở 75 trường đã được tham gia tập huấn về nội dung liên quan tới những tiến bộ về ngôn ngữ của trẻ cần ghi trong đó. Quyển nhật kí sẽ theo suốt trẻ trong thời gian học ở trường mẫu giáo và được giáo viên coi như cơ sở cần thiết để lập kế hoạch cho các biện pháp thúc đẩy phát triển ngôn ngữ ở trẻ đồng thời qua nội dung được phản ánh trong quyển nhật kí, phụ huynh sẽ được thúc đẩy để cùng có

trách nhiệm phát triển ngôn ngữ ở trẻ. Theo Điều 55 của Luật nhà trường, trong tương lai Quyển nhật kí học tiếng nên là một biện pháp để khẳng định tình trạng ngôn ngữ của trẻ.

** Chương trình thúc đẩy phát triển ngôn ngữ của trẻ trong các trường mẫu giáo tại bang Nordrhein - Westfalen*

Tại Nordrhein - Westfalen - nằm ở miền Tây nước Đức, với 30% số dân nhập cư, trắc nghiệm ngôn ngữ "Delphin 4" được sử dụng làm công cụ điều tra thực trạng kiến thức về tiếng Đức của trẻ 4 tuổi so với sự phát triển ngôn ngữ bình thường ở lứa tuổi này để từ đó có chương trình thúc đẩy phù hợp nhằm "bảo đảm cơ hội học tập cho mọi trẻ em" như điều 36 Luật nhà trường của Bang đã xác định. Kết quả trắc nghiệm của trẻ sẽ được gửi tới phụ huynh để gia đình cùng có trách nhiệm với nhà trường trong việc phát triển ngôn ngữ ở trẻ.

"Delphin 4" được Bang sử dụng làm công cụ để xác định trạng thái ngôn ngữ của toàn bộ trẻ em 4 tuổi đang học cũng như đang không học ở trường mẫu giáo của Nordrhein - Westfalen.

Kết quả điều tra thực trạng ngôn ngữ của 145.000 trẻ trong năm 2007 tại Bang cho thấy: 57% số trẻ (khoảng 83.000 trẻ) đạt được sự phát triển ngôn ngữ phù hợp lứa tuổi. Số trẻ còn lại, do có những hạn chế cụ thể về phát triển ngôn ngữ (vốn từ, phát âm, ngữ pháp...) sẽ được thúc đẩy đặc biệt để phát triển ngôn ngữ với ngân sách chi của Bang là 340 Euro/ trẻ.

Giáo viên trong các trường mẫu giáo có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc xác định đúng nhu cầu cần thúc đẩy cũng như phương pháp phát triển ngôn ngữ ở từng trẻ của lớp mình. Do đó, Bang đã và đang triển khai kế hoạch bồi dưỡng giáo viên về sự lĩnh hội ngôn ngữ ở trẻ, những nội dung cần định hướng cũng như những biện pháp thúc đẩy phát triển ngôn ngữ ở trẻ... với sự tham gia của 200 giáo viên (tháng 3/2006), 720 giáo viên (tháng 7/2007) và theo kế hoạch, đến năm 2009 toàn bộ giáo viên các trường mẫu giáo đều được tham gia các khoá bồi dưỡng này.

Ngoài ra, chương trình thúc đẩy sự phát triển ngôn ngữ ở trẻ của Bang đặc biệt chú trọng sự phối hợp giữa trường mẫu giáo với phụ huynh, với các trường tiểu học cũng như sự kết hợp giữa nhà trường và các cơ quan có liên quan để thúc đẩy tốt việc phát triển ngôn ngữ ở trẻ mẫu giáo.

** Chương trình thúc đẩy phát triển ngôn ngữ của trẻ trong các trường mẫu giáo tại Sachsen*

Dự án "Thúc đẩy ngôn ngữ" của bang Sachsen - một bang ở miền đông nước Đức - được thực hiện đối với trẻ từ 3 đến 5 tuổi ở trường mẫu giáo nhằm xác định trạng thái phát triển

ngôn ngữ của trẻ, trên cơ sở đó có sự thúc đẩy phù hợp với từng mặt còn hạn chế trong sự phát triển ngôn ngữ ở từng trẻ trong các trường mẫu giáo. Dự án đặc biệt quan tâm tới việc thúc đẩy khả năng ngôn ngữ của trẻ ở năm cuối ở trường mẫu giáo, để từ đó chuẩn bị tốt cho trẻ học tập sau này ở trường phổ thông. Từ năm 2003, bộ phiếu chẩn đoán ngôn ngữ cho trẻ mẫu giáo "SSV" được Bang sử dụng như công cụ chủ yếu để tìm hiểu trạng thái ngôn ngữ của trẻ 4 tuổi trong các trường mẫu giáo.

Một đặc trưng trong dự án này là tính tự nguyện tham gia của các trường mẫu giáo.

Dự án luôn đặc biệt chú trọng sự phối hợp chặt chẽ giữa trường mẫu giáo và trường tiểu học trong việc xây dựng và triển khai mục tiêu giáo dục đề ra. Điều đó được thể hiện một phần thông qua văn bản thoả thuận hợp tác được kí giữa hai bên, trong đó nêu rõ những nhiệm vụ giáo dục của trường mẫu giáo trong việc chuẩn bị cho trẻ học ở trường tiểu học, những nội dung phát triển của quá trình giáo dục và việc thực hiện chúng thông qua trường mẫu giáo, trường tiểu học cũng như những điều kiện trong khuôn khổ có liên quan tới sự phối hợp giáo dục trẻ giữa hai bên, sự phối hợp giữa nhà trường cùng gia đình...

Đặc biệt, trong văn bản thoả thuận, nội dung "phát triển giao tiếp - ngôn ngữ" cho học sinh luôn được đặc biệt quan tâm cả từ hai phía. Để tạo điều kiện tăng cường sự hợp tác hiệu quả giữa trường mẫu giáo và trường tiểu học trong lĩnh vực này, Bộ Khoa học và Nghệ thuật của Bang luôn quan tâm tới việc tổ chức cho giáo viên mẫu giáo và giáo viên tiểu học cùng tham dự các khoá bồi dưỡng "phát triển ngôn ngữ ở trẻ mẫu giáo đến tuổi vào lớp 1".

Nhìn chung, ở Đức, mặc dù phát triển giáo dục với những định hướng, nhiệm vụ cụ thể do từng bang quyết định song các chương trình thúc đẩy phát triển ngôn ngữ trong các trường mẫu giáo ở các bang đều tập trung quan tâm điều tra thực trạng ngôn ngữ bắt đầu từ những năm đầu trẻ đến trường để từ đó thúc đẩy phát triển ngôn ngữ cho trẻ, hướng tới việc khắc phục những tồn tại trong từng phạm vi ngôn ngữ cụ thể mà các kết quả điều tra đã chỉ ra, đó là: vốn từ; phát âm; ngữ pháp; ngôn ngữ thể hiện qua các hoạt động vui chơi; khả năng giao tiếp của trẻ.

Ngoài ra, trong phạm vi của mình, các bang luôn đặc biệt quan tâm tới sự phát triển mạng lưới thúc đẩy khả năng ngôn ngữ của trẻ ở phạm vi ngoài nhà trường bởi sự phát triển của trẻ nói chung, sự phát triển khả năng ngôn ngữ của trẻ nói riêng không thể tách rời một cách độc lập mà

đó là kết quả tổng hợp của yếu tố chủ thể cá nhân gắn liền với các yếu tố nhà trường - gia đình - xã hội.

3. Thúc đẩy khả năng đọc - Chương trình rộng khắp trong toàn nước Đức nhằm phối hợp thúc đẩy phát triển ngôn ngữ của trẻ trong các trường mẫu giáo

Để phát huy tiềm năng ngôn ngữ cũng như thúc đẩy tích cực cho sự phát triển ngôn ngữ của trẻ trong suốt quá trình học tập ở nhà trường, trong phạm vi quốc gia, nhiều chương trình, dự án, các hội nghị, các khoá bồi dưỡng, các cuộc thi đua với những giải thưởng thúc đẩy việc đọc của Liên bang trao cho các trường mẫu giáo, các trường phổ thông cũng như các lực lượng ngoài nhà trường đã được thực hiện.

Với sự tài trợ từ các tổ chức, nhiều chương trình quốc gia được thực hiện như "Cùng đọc ở nước Đức năm 2007", "Chúng ta cùng đọc ở mọi nơi và mọi lúc" hay "Ngày cùng đọc của Liên bang" được tổ chức vào tháng 11 hàng năm nhằm làm cho việc đọc trở thành thói quen hàng ngày trong mỗi gia đình, đối với mọi người dân. Từ tháng 5/2008, một cuộc vận động rộng lớn "Tham gia thúc đẩy việc đọc ở nước Đức" nhằm thúc đẩy việc đọc - phát triển ngôn ngữ trong các trường mẫu giáo được thực hiện. Theo đó, khoảng 500.000 phụ huynh trong các bang tham gia cuộc vận động này trong 2 năm tới sẽ nhận được một Bộ tài liệu "Tham gia thúc đẩy việc đọc" với những thông tin hướng dẫn cần thiết cho phụ huynh và 1 quyển sách có minh hoạ tranh ảnh để phụ huynh làm tài liệu đọc cho trẻ.

Bắt đầu từ năm 2005, vào tháng 10 hàng năm, Bộ Giáo dục và Nghiên cứu toàn Liên bang (LMBF) phối hợp cùng Quỹ đọc tổ chức Hội nghị bàn tròn thúc đẩy việc đọc với sự tham gia của các đại diện Tổ chức thúc đẩy việc đọc, các Viện nghiên cứu... Bộ cũng đã thành lập nhóm chuyên gia "Thúc đẩy khả năng đọc" để nghiên cứu những biện pháp thúc đẩy khả năng đọc của các nhóm đối tượng cụ thể như: trẻ mẫu giáo, trẻ có gốc nhập cư, học sinh phổ thông, sinh viên các trường đại học- cao đẳng, người lớn tuổi...

Hàng năm, các trường đều được đề nghị đăng kí miễn phí tham gia vào dự án "Tập chí nhà trường" do Quỹ đọc, Quỹ Báo chí cùng Hiệp hội nhà xuất bản tạp chí của Đức và Hiệp hội các nhà máy giấy của Đức tài trợ. Tham gia vào dự án, hàng tháng các trường đều nhận được tạp chí cũng như các tài liệu dạy học góp phần đổi mới phương pháp dạy học trong nhà trường. Quỹ đọc cũng đã thành lập khoảng 500 Câu lạc bộ

đọc trong nhà trường, thư viện... để tạo điều kiện cho trẻ em, thanh thiếu niên có điều kiện gặp gỡ, giao lưu, trao đổi qua các phương tiện thông tin, để cùng nhau nâng cao khả năng đọc - khả năng ngôn ngữ mà không bị áp lực về việc đánh giá qua điểm.

Đặc biệt, Hiệp hội các Thư viện của Đức (DBV) có một vai trò quan trọng trong việc thúc đẩy ảnh hưởng của thư viện trong văn hoá, giáo dục cũng như xã hội. Nhóm chuyên gia "Thư viện và Nhà trường", nhóm "Thư viện của trẻ em và Thanh thiếu niên" của Hiệp hội cùng với hàng loạt các thư viện trong những năm gần đây đã phối hợp chặt chẽ với các trường mẫu giáo, phổ thông nhằm giúp các trường xây dựng thư viện đồng thời tư vấn để các hoạt động của thư viện hướng tới góp phần tích cực vào việc thực hiện tốt những nhiệm vụ của nhà trường. "Ngày Thư viện" hàng năm (ngày 24 tháng 10) thu hút sự tham gia của 11.500 thư viện trên toàn nước Đức đã tạo cơ hội đa dạng hơn cho sự kết hợp hiệu quả giữa nhà trường - gia đình - xã hội, nâng cao chất lượng giáo dục nói chung và khả năng ngôn ngữ của trẻ nói riêng ở các trường mẫu giáo, góp phần tích cực vào những kết quả đạt được về khả năng đọc của học sinh Đức trong những năm gần đây.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bos Wilfried u.a.(Hrsg.) (2007): IGLU 2006. *Lesekompetenz von Grundschulkindern in Deutschland im internationalen Vergleich*. Zusammenfassung. Handout zur Pressekonferenz. Berlin 2007.
2. Bundesministerium fuer Familie, Senioren, Frauen und Jugen. Zwoelfter Kinder - und Jugendbereicht. *Bericht ueber die Lebenssituation junger Menschen und die Leistungen der Kinder- und Jugendhilfe in Deutschland*, 2005.
3. Prenzel - Artelt- Baumert- Blum- Hammann- Klieme - Pekrun (Hrsg.) *PISA 2006: Lesekompetenz im internationalen Vergleich. Ausgewaehlte Ergebnisse der dritten internationalen Vergleichsstudie*. <http://www.lesen-in-deutschland.de>.
4. Stanat - Artelt- Baumert- Klieme - Neubrand - Prenzel- Schneider - Schuemer - Tiltmann - Weiss. *PISA 2000: Die Studie im Ueberblick. Grundlagen, Methoden und Ergebnisse*. http://www.mpib_berlin.mpb.de/pisa
5. www.pisa.oecd.org
6. www.kindergarten-bw.de

SUMMARY

The article presents a program to promote language development among kindergarten children in the Federal Republic of Germany in a bid to improve their reading comprehension skills before entering general school. The article also provides some data on German children's reading comprehension skills in international comparisons under PISA.